
NEWMAN 1801-1890^I

Aansluitend bij Louis Bouyer² wil ik drie elementen uit de geestelijke voorstellingswereld van Newman naar voren halen, en die vervolgens verbinden met de drie Schriftlezingen van vandaag³. Allereerst de buitengewoon vroegtijdige roeping van Jeremia, die protesteert: ‘Ik ben veel te jong!’ – die zal ik in verband brengen met Newmans gevoel voor het onzichtbare en voor de herinnering. Vervolgens de strijd van Paulus en van Timoteüs, volgehouden tot het einde toe – daarmee wil ik de eschatologische oriëntatie van Newman voor het voetlicht brengen. En ten slotte de zo troostende en dierbare woorden van Jezus aan Johannes: ‘Vrienden noem Ik jullie’ – die woorden zijn voor mij aanleiding om iets te zeggen over Newmans vermogen, mystieke vriendschap en agape-liefde te beleven met Christus en de zijnen.

‘ZEG NIET: “IK BEN VEEL TE JONG!”’ (JR 1,7)

Newman was een ongelooflijk vroegrijp kind. Door zijn diepgang en intelligentie was hij zijn leeftijd ver vooruit, maar toch heeft hij nooit zijn jeugd verloren, de jeugdigheid die zijn gelaatsuitdrukking zo zacht kleurde. In de beschrijvingen van de kleine Newman lijken zijn kinderjaren al iets paradoxaals te hebben: hij was bedachtzaam en op zichzelf, en tegelijk actief. Hij richtte een club en een schoolkrant op toen hij nog maar net elf jaar oud was. In het gezin was hij de oudste, bewonderenswaardig en bewonderd onder zijn broers en zusjes en geliefd bij iedereen.

Als kind stelt hij zich spontaan en rechtstreeks het onzichtbare voor, voor hem bijna van grotere realiteit dan de zichtbare wereld. Toch spaart het concrete leven hem niet. Het faillissement van zijn vader, die bankier was, en wiens vermo-

1 Homilie bij gelegenheid van een colloquium, georganiseerd door de *Association française des Amis de Newman* en de Theologische Faculteit van de Compagnie van Jezus in Brussel, over ‘de Zalige Newman, theoloog en spirituele gids voor onze tijd’. Dit artikel verscheen oorspronkelijk onder dezelfde titel in de *Nouvelle Revue Théologique* 133 (2011) 39-41. We danken de auteur en de redactie voor de toelating om een Nederlandse vertaling (van de hand van Maria ter Steeg) in *Collationes* te mogen publiceren.

2 Ik heb mij laten inspireren door een thesis, verdedigd aan onze Faculteit en vervolgens gepubliceerd: D. ZORDAN, *Connaissance et Mystère. L’itinéraire théologique de Louis Bouyer*, Paris: Cerf, 2008. Zie hoofdstuk 5, ‘Sur les traces de J.H. Newman’, pp. 471-538.

3 De lezingen van de mis van de Zalige J.H. Newman zijn: als eerste lezing naar keuze Jeremia 1,4-9 of 2Tim 4,1-5; en als evangelie Joh. 15,9-17.

gen verdween na de slag bij Waterloo in 1815, laat sporen na in zijn jeugd. Al heel vroeg en tot in zijn laatste dagen bezit hij een opvallend, bovenzinnelijk gevoel voor realiteit. Hij beschikt over het beeldend vermogen om de wereld van de geest op intense wijze present te stellen, en hij doet dat met een veelheid van details, zo fijnzinnig en zo authentiek, zo persoonlijk en zo universeel, dat ze, als uitdrukking van de ware dichtersziel van Newman, de lezer diep raken. Newman wordt terecht beschouwd als een van de beste prozaschrijvers van de Engelse literatuur. De belangrijkste reden voor de blijvende fascinatie, die Newman oproept bij al degenen die vertrouwd met hem willen worden en hem proberen te lezen, ligt hierin: hij is zowel de meest persoonlijke schrijver, als de minst persoonlijke – zelfs Kierkegaard is minder existentieel. Newman is als schrijver buitengewoon onthecht aan zichzelf, hij ziet immers metijd open ogen wat onzichtbaar is. Dat verklaart ongetwijfeld de titel van het eerste artikel dat Bouyer in 1936 aan hem wijdde: *Newman et le platonisme de l'âme anglaise*.

Eind 1827 - Newman is dan 26 jaar - wordt hij plotseling geconfronteerd met de dood van Mary, zijn jongste en meest geliefde zus. Op dat moment beleeft hij net een nieuwe zenuwzinking, intellectueel overwerkt als hij is, en deze rampzalige gebeurtenis brengt een verborgen laag in zijn persoonlijkheid aan het licht: Newman is niet alleen iemand die geliefd is, en beminnelijk, maar ook iemand die *ten diepste liefheeft*. Zijn liefde is dodelijk gekwetst, maar daardoor wordt voorgoed de kwetsuur van de goddelijke liefde gewekt, die het verstand alweer bijna geheeld had. Hij rouwt door steeds weer in de herinnering terug te gaan. Terugblikken in de herinnering is hetzelfde als de blik richten op het onzichtbare. Zo werd Mary de Beatrice van Newman. Dit verlies raakt hem diep, maar op een manier die niet zichtbaar is. Er komt bij hem eigenlijk nooit iets in een bruuske of heftige beweging naar buiten; zijn rijpingsproces verloopt rustig, wijs en bedachtzaam, en verandert uiterlijk vrijwel niets aan zijn leven. In alles was Newman trouwens een prudent, gereserveerd en gematigd mens, zowel in zijn gebaren als in zijn woorden, hij was precies en gewetensvol in zijn oordeel, subtiel en fijngevoelig, zelfs als hij ironisch was.

Newman was, vergeten we dat niet, ook een buitengewoon begaafd psycholoog. Hij doorzag het hart van ieder mens. Voor zijn oog vielen maskers weg, kwam onoprecht gedrag aan het wankelen. Een slecht geweten kwam onherroepelijk in problemen onder de invloed alleen al van zijn ontzaglijk kalme blik. Zijn *Apologia pro vita sua* (1864), de beroemdste autobiografie van de Engelse literatuur, veranderde al gauw in een innerlijke monoloog, van een intensiteit die na Augustinus door niemand geëvenaard was. Deze autobiografie is zeker van beslissende invloed geweest op de opening van het onderzoek voor de zaligverklaring: hier is werkelijk sprake van heiligheid.

‘IK BEZWEER U TEN OVERSTAAN VAN GOD EN VAN CHRISTUS JEZUS,
DIE LEVENDEN EN DODEN ZAL OORDELEN,
IK BEZWEER U BIJ ZIJN VERSCHIJNING EN BIJ ZIJN KONINKRIJK’ (2 TIM 4,1)

Voor Newman was het christendom een radicaal bovennatuurlijk gegeven, en dat gaf zijn strijdbaarheid een heel speciaal karakter. Ik noem het: zijn eschatologische oriëntatie.

Op het eerste gezicht zou je kunnen zeggen, dat het leven van Newman niet meer omvat dan twee opeenvolgende, luisterrijke mislukkingen: de ineenstorting van een bouwwerk dat was opgericht buiten de ware Kerk; en vervolgens, na zijn bekering tot die ware Kerk, het verlamdende effect van alles wat hij binnen en voor die Kerk heeft willen ondernemen. En toch is alleen het kruis een mateloos scheppende kracht. Intellectueel, emotioneel en literair heeft Newman uitdrukking gegeven aan dat ‘eschatologisch humanisme’ dat zich zo moeilijk laat omschrijven, maar waarvan hij overtuigd was: hij heeft altijd geweigerd een tegenstelling te zien tussen de waarden van de menselijkheid en de radicale ontlediging die Christus vraagt van degenen die Hij liefheeft. Alleen heiligen zijn de levende getuigen van dat eschatologisch humanisme, dat al in dit leven tegemoetkomt aan de diepste menselijke verlangens. Het evenwicht tussen zelfverloochening en volledige zelfontplooiing is bovennatuurlijk van aard. Zelfverwerkelijking en zelfverlies gaan hand in hand – dat is wat het evangelie van ons vraagt en in het vooruitzicht stelt.

Al zeer vroeg leefde Newman in het besef dat God aanwezig is tot in de details van het menselijke bestaan. Hij heeft zelfs tot zijn 21^e levensjaar vastgehouden aan de leer van de predestinatie. ‘Uitverkoren te zijn voor de eeuwige heerlijkheid’ was voor hem een even grote zekerheid als het feit dat hij beschikte over twee handen en twee voeten. Newmans beroemde uitdrukking: ‘Ik en mijn schepper’ (1816) wijst niet op romantisch individualisme, maar op een onafhankelijke, viriele denkkraft, een radicale geestelijke autonomie ten opzichte van de wereld.

De eerste jaren van de Oxford-beweging zijn de gelukkigste levensjaren van Newman. De donkerste periode van zijn leven daarentegen is die meteen na zijn overgang naar het katholicisme. Maar gelukkig is er liefde en vriendschap. We zagen al hoe hij gehecht was aan zijn zus Mary. Hij had ook echte vrienden. In 1832 maakte hij een boottocht langs de Middellandse Zee, samen met zijn vriend Froude; deze stierf na een ernstige ziekte. Froude leerde hem wat liefde, zuiver als een diamant, vraagt: loslaten, onthechten, weggaan.

Vergelijkenderwijs geldt dat ook voor de ware Kerk: zij ‘grijpt vooruit op de parousie’ door vrijwillig af te zien van alles wat deze wereld te bieden heeft, zonder de Voorzienigheid ongeduldig terzijde te schuiven. Newman bekeerde

zich in 1845 en werd in Rome priester gewijd in 1846. Hij verloor een positie als gewaardeerd verkondiger, en werd in plaats daarvan een anonieme, ja als verdacht beschouwde bekeerling. Hij ontmoette geen enkel begrip. Vaktheologen waren absoluut niet in staat in te schatten, welke theologische genialiteit in deze nieuwkomer schuilging. De jaren tussen 1838 en 1845, die een lange beproeving voor Newman geweest waren, hadden hem uitgeput. Hij was voorgoed de jeugdige frisheid van zijn ziel kwijtgeraakt.

Newman raakte op een zijspoor omdat hij niet vertrouwd was met het scholasieke denken en de klassieke metafysica en een bewijsvoering voorstond via probabiliteit, een zienswijze die hij had neergelegd in *A Grammar of Assent*. Voor diegenen echter die van hem gecharmeerd zijn ligt juist daarin zijn charisma en zijn overtuigingskracht, meer dan in zijn argumentatie. Newman is steeds de eerste om te erkennen dat hij geen specialist is, hoe geweldig erudiet hij ook is. Hij is vooral creatief, zijn talent heeft zoveel vrijheid nodig dat het zich niet kan voegen in de onbuigzaamheid die zoveel *scholars* kenmerkt, de prijs die menig wetenschapper betaalt voor een rigoureuze methodiek. Newman heeft altijd maar weinig vertrouwen gehad in formele bewijsvoering. De theologische waarheid kan volgens hem het best benaderd worden door alle paradoxen en alle interne spanningen ervan te laten uitkomen. Dat is de *forma mentis* van Newman: hij brengt opmerkelijke feiten bijeen, en schitterend geobserveerde elementen.

‘VRIENDEN NOEM IK JULLIE’ (JOH 15, 15)

In wezen is Newman een verkondiger. Geen predikant, en zeker niet iemand die voordrachten houdt of demagogisch optreedt. Newman kan alleen verkondigen vanuit zijn biddende, intieme omgang met God en Christus, die hem vertrouwd zijn. *Myself and my creator* (1816). In de vriendschap met God en met de mensen vindt hij kracht om de beproevingen te doorstaan. Of het nu is in het contact met zijn vriend Froude, met zijn zus Mary of zoveel anderen, innerlijk schenkt hij zich volledig weg aan de ander.

Tussen 1841 en 1845 neemt Newman zijn toevlucht tot het bestuderen van het verleden van de Kerk, aanvankelijk zonder zijn ambt neer te leggen. Wat hij daar aan nieuwe inzichten opdoet, versterkt hem steeds meer in zijn afwijzing van de middenweg, de *Via Media*. Newman legt in deze periode de fundamenten voor *An Essay on the Development of Christian Doctrine* (de beroemde zeven ‘notes’), maar hij vindt ook al enkele diepe inzichten die hij zal neerleggen in *A Grammar of Assent*. Hij legt zijn ambt neer in september 1843. De twee daaropvolgende jaren blijft hij op de achtergrond, in de lekenstatus. Hij vast en bidt steeds meer, hij zoekt klaarheid, niet alleen met zijn verstand, maar met heel

zijn ziel. Op de avond van de 8^e september 1845, ten slotte, knielt hij neer voor een Italiaanse pater passionist die op doorreis is, en vraagt of die hem wil opnemen in de rooms-katholieke Kerk. Newman heeft een ongekende hoogte bereikt, maar is ook nog nooit zo alleen geweest, menselijk en psychologisch gesproken.

En toch zijn er postuum zoveel mensen die zijn boeken lezen en een trouwe vriendschap voor hem ontwikkelen. Wie hem eenmaal als vriend heeft leren kennen, en door hem in zijn innerlijke geheim is toegelaten, in zijn vriendschap voor Christus, kan hem niet meer loslaten of vergeten. Telkens weer beginnen ze erover met elkaar, zoals wij dat ook nu weer doen.

In oktober 1988 werd in New York een colloquium gehouden over Newman⁴. Daar was Bouyer aanwezig. Tot ieders verrassing wees hij op mogelijke invloeden van Newman op Wittgenstein en Jaspers. Ik zou wel eens willen weten wat voor soort vriendschap deze zo uiteenlopende denkers met onze Newman hebben weten te ontwikkelen. Want wie vriendschap heeft opgevat voor Newman kan niet doof blijven voor wat Christus tegen ons zegt: 'Vrienden noem Ik jullie.'

BERNARD POTTIER, SJ – BRUSSEL

Institut d'Études Théologiques
Rue du Collège St-Michel 60, 1150 Brussel
E-mail: bpottier@iet.be

Abstract: Newman 1801-1890. This homily, preached on the occasion of a colloquium on J.H. Newman, takes up three characteristics of his special outlook. First, a sense of the visible combined with an astonishing supra-sensible realism; then there is a radically supernatural conception of Christianity which allowed him to adopt in his struggles an attitude which comes from his eschatological propensities. Finally there is an unfailing strength which he drew from divine and human friendship.

⁴ Zie D. ZORDAN, *Connaissance et Mystère* (n. 2), p. 531.

